

УДК 342.951:351.811.12

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.34.16>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Курило Володимир Олександрович,
кандидат юридичних наук,
суддя
(Жовтневий районний суд
міста Харкова, м. Харків, Україна)

Статтю присвячено дослідженню проблемних питань правозастосування при притягненні осіб до відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Детальну увагу приділено притягненню осіб до адміністративної відповідальності. Наведено статистичні дані Національної поліції України щодо дорожньо-транспортних пригод та найпоширеніших причин дорожньо-транспортних пригод з постраждалими в Україні. З'ясовано, що керування транспортними засобами особами в стані алкогольного чи іншого сп'яніння є однією з причин найбільш тяжких дорожньо-транспортних пригод, що створює небезпеку не лише особам, які допускають керування в такому стані, а й небезпеку іншим водіям, пасажиром та іншим учасникам дорожнього руху. Звернено увагу на те, що при розгляді справ про адміністративні правопорушення досить часто виникають дискусії стосовно можливості застосування судами адміністративного стягнення у виді позбавлення права керування транспортними засобами стосовно осіб, які вже позбавлені права керування транспортними засобами за постановою суду або взагалі не отримували такого права у встановленому законом порядку. Проаналізовано судову практику судів різних інстанцій з окреслених питань. Наголошено, що в санкції статті 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення законодавцем використано поняття «водій» як особа, яка фактично керує транспортним засобом, а «інша особа» – як особа, яка передала керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані сп'яніння чи під впливом лікарських препаратів. Доведено, що адміністративне стягнення у виді позбавлення права керування транспортними засобами може бути накладено й на осіб, які керували транспортним засобом без отримання у встановленому законом порядку відповідного права.

Ключові слова: відповідальність, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, адміністративне стягнення, позбавлення права керування транспортними засобами.

PROBLEMATIC ISSUES OF LIABILITY FOR OFFENSES IN THE FIELD OF ROAD SAFETY

Volodymyr Oleksandrovych Kurylo,
Candidate of Juridical Sciences,
Judge
(October District Court of the city
of Kharkiv, Kharkiv, Ukraine)

The article is devoted to the study of problematic issues of law enforcement when bringing persons to justice for offenses in the field of road safety. Detailed attention is paid to bringing

people to administrative responsibility. Statistical data of the National Police of Ukraine on traffic accidents and the most common causes of traffic accidents with victims in Ukraine are given. It was found that driving vehicles by persons in a state of alcohol or other intoxication is one of the causes of the most serious traffic accidents, which creates a danger not only to persons who allow driving in such a state, but also to other drivers, passengers and other road users. Attention has been drawn to the fact that when considering cases of administrative offenses quite often there are discussions about the possibility of courts applying an administrative sanction in the form of deprivation of the right to drive vehicles in respect of persons who have already been deprived of the right to drive vehicles by court order or did not receive such a right in the established the law of order. The judicial practice of courts of various instances on the outlined issues was analyzed. It is emphasized that in the sanction of Article 130 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the legislator used the concept of "driver" as a person who actually drives a vehicle, and "another person" as a person who transferred control of a vehicle to a person who is in a state of intoxication or under the influence of drugs. It has been proven that an administrative penalty in the form of deprivation of the right to drive vehicles can also be imposed on persons who drove a vehicle without obtaining the corresponding right in accordance with the procedure established by law.

Key words: responsibility, administrative responsibility, administrative offense, administrative penalty, deprivation of the right to drive vehicles.

Постановка проблеми. За статистичними даними Національної поліції України протягом 2023 року в Україні сталося 23 642 дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП), в яких загинуло 3 053 особи, а травмовано 29 502 особи [1]. У порівнянні зі статистичними даними за 2022 рік, кількість ДТП з загиблими та/або травмованими зросла на 26,9%, кількість загиблих осіб зросла на 9,4%, а травмованих осіб – на 27,5% (в 2022 році сталося 18 628 дорожньо-транспортних пригод, в яких загинуло 2 791 особа, травмовано 23 145 осіб) [1]. У 2024 році негативна статистика дорожньо-транспортних пригод, на жаль, не змінилася. Так, протягом січня – серпня 2024 року в Україні сталося 16 621 ДТП, в яких загинуло 1 918 осіб, а травми отримали 20 862 особи [1].

Найпоширенішими причинами ДТП з постраждалими в Україні, за даними «Опендатабот», у 2023 році були: перевищення швидкості – 39,4%, порушення правил маневрування – 18,9%, порушення правил проїзду пішохідних переходів – 9,6%, порушення правил проїзду перехресть – 7,6%, перехід пішоходів у невстановленому місці – 5,5%, недотримання дистанції – 4,5%, керування транспортним засобом у стані сп'яніння – 3,8% та інші порушення [2]. Необхідно відзначити, що керування транспортними засобами особами в стані алкогольного чи іншого сп'яніння є однією з причин найбільш тяжких дорожньо-транспортних пригод, що створює небезпеку не лише особам, які допускають керування в такому стані, а й небезпеку іншим водіям, пасажиром та іншим учасниками дорожнього руху.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні питання адміністративної відповідальності у своїх працях досліджували такі науковці, як О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. М. Бевзенко, В. В. Зуй, Т. О. Коломоєць та ін. Водночас питання відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху були предметом наукових розробок таких вчених, як О. В. Битяк, В. В. Гордєєв, Т. О. Гуржій, Ю. П. Григорчак, А. О. Собакарь та ін. Однак, після внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення постала необхідність дослідження проблемних питань при правозастосуванні з урахуванням змін адміністративно-правового регулювання.

Метою наукової статті є дослідження проблемних питань відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Виклад основного матеріалу. При розгляді справ про адміністративні правопорушення досить часто виникають дискусії стосовно можливості застосування судами адміністративного стягнення у виді позбавлення права керування транспортними засобами стосовно осіб, які вже позбавлені права керування транспортними засобами за постановою суду або взагалі не отримували такого права у встановленому законом порядку. Окреслене питання є предметом наукових досліджень вчених-адміністративістів.

Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) врегульовано питання притягнення до адміністративної відповідальності осіб за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. При цьому, необхідно відзначити, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» № 1231-IX від 16.02.2021 р., який набрав чинності 17.03.2021 р., внесено зміни до КУпАП та суттєво посилено адміністративну відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень, передбачених статтями 121, 122, 122-4, 124, 126, 127 та 130 цього Кодексу [3].

До внесення вищевказаних змін до КУпАП особи, які притягалися до адміністративної відповідальності, досить часто намагалися уникнути накладення адміністративного стягнення за порушення, передбачені статтею 130 КУпАП, шляхом затягування строків розгляду справ про адміністративні правопорушення, а саме: шляхом подання неодноразових клопотань про надання часу для ознайомлення з матеріалами справи, про відкладення розгляду справи через хворобу чи з інших причин, про надання додаткового часу для пошуку захисника для представництва інтересів, тощо. Разом із цим, після внесення вищезазначених змін законодавцем збільшено строк накладення адміністративного стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 130 КУпАП, з трьох місяців до одного року з дня вчинення такого правопорушення.

У пояснювальній записці до «Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 27.12.2019 р. № 2695 зазначено про необхідність створення безпечних умов для учасників дорожнього руху, збереження життя і здоров'я громадян, підвищення ефективності впливу на дисципліну учасників дорожнього руху з чітким визначенням правових санкцій за вчинені правопорушення, забезпечення належного рівня реалізації прийнятих рішень в адміністративних та кримінальних справах у сфері безпеки дорожнього руху, уточнення обов'язків водія і пасажера, а також деяких повноважень поліцейських [4].

У судовій практиці досить часто виникає питання, чи можливо накласти адміністративне стягнення у виді позбавлення права керування транспортними засобами на особу, яка вже позбавлена такого права, або взагалі його не мала. В обґрунтування неможливості позбавлення особи права керування транспортними засобами суди досить часто посиляються на роз'яснення, надані в абзаці 3 пункту 28 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 23.12.2005 р. № 14, в яких зазначено, що суд не вправі застосовувати позбавлення права керувати транспортними засобами тоді, коли винна особа вже позбавлена такого права або взагалі його не мала [5].

Проте варто наголосити, що на теперішній час ці роз'яснення Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 14 не є актуальними для застосування судами, оскільки, після набрання чинності Законом України № 1231-IX від 16.02.2021 р., диспозиції та санкції статей 126 та 130 КУпАП було повністю змінено та викладено у новій редакції. Так, стаття 30 КУпАП визначає загальний порядок позбавлення спеціального права, в тому числі й права керування транспортними засобами. Ч. 2 ст. 30 КУпАП передбачає, що позбавлення наданого даному громадянину права керування транспортними засобами застосовується на строк до трьох років за грубе або повторне порушення порядку користування цим правом або на строк до десяти років за систематичне порушення порядку користування цим правом. Згідно з ч. 3 ст. 30 цього Кодексу, якщо особою, позбавленою права керування транспортним засобом, до закінчення строку дії такого стягнення вчинено нове адміністративне правопорушення, за яке застосовано стягнення у виді позбавлення права керування транспортним засобом, до стягнення за вчинення нового адміністративного правопорушення приєднується невідбута частина стягнення. При цьому загальний строк позбавлення права керування транспортним засобом може перевищувати гранично допустимий строк, передбачений ч. 2 цієї статті [3].

Внесені законодавцем зміни до статті 30 КУпАП додатково підтверджують висновок про те, що суди можуть застосовувати позбавлення права керування транспортними засобами до осіб, які раніше вже були позбавлені за судовим рішенням такого права.

На сторінках наукової літератури зустрічається думка, що суб'єктом правопорушень може бути тільки та особа, на яку покладено обов'язок щодо виконання тих чи інших правил, які охоплюються сферою правового регулювання дорожнього руху. Як правило, такими суб'єктами виступають водії транспортних засобів (особи, що керують транспортним засобом), в окремих випадках – пішоходи, пасажери транспортного засобу [6, с. 194-195].

Однак дискусійним залишається питання щодо можливості позбавлення права керування транспортними засобами особою, яка взагалі не отримувала такого права у визначеному законом порядку.

Слід наголосити, що після внесення змін Законом України № 1231-IX від 16.02.2021 р., статтю 126 КУпАП викладено в новій редакції. Відповідно до ч. 2 ст. 126 КУпАП, за керування транспортним засобом особою, яка не має права керування таким транспортним засобом, або передачу керування транспортним засобом особі, яка не має права керування таким транспортним засобом, передбачена адміністративна відповідальність у виді штрафу в розмірі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Частиною ч. 4 ст. 126 КУпАП визначено, що керування транспортним засобом особою, позбавленою права керування транспортними засобами, тягне за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Згідно з ч. 5 ст. 126 КУпАП, повторне протягом року вчинення порушень, передбачених частинами другою – четвертою цієї статті, тягне за собою накладення штрафу в розмірі двох тисяч чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортним засобом на строк від п'яти до семи років та з оплатним вилученням транспортного засобу чи без такого [3].

Санкція ч. 5 ст. 126 КУпАП передбачає накладення адміністративного стягнення у виді штрафу з обов'язковим позбавленням особи, яка вчинила таке порушення, права керування транспортним засобом. При цьому, позбавлення права керування транспортними засобами за цією нормою є безальтернативним обов'язковим стягненням.

Статтею 130 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за керування транспортними засобами особами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також за передачу керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, а так само за відмову особи, яка керує транспортним засобом, від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [3].

Відповідно до положень ст. 15 Закону України «Про дорожній рух» від 30.06.1993 р. № 3353-ХІІ, право на керування транспортними засобами відповідної категорії підтверджується посвідченням водія транспортного засобу з установленим терміном дії. Забороняється керування транспортними засобами особам, до яких застосовано адміністративне стягнення чи кримінальне покарання у виді позбавлення права керування транспортними засобами, протягом строку позбавлення, а також особам, щодо яких державним виконавцем встановлено тимчасове обмеження у праві керування транспортними засобами [7].

У пункті 1.10 Правил дорожнього руху України визначено поняття «водій» як особи, яка керує транспортним засобом і має посвідчення водія (посвідчення тракториста-машиніста, тимчасовий дозвіл на право керування транспортним засобом, тимчасовий талон на право керування транспортним засобом) відповідної категорії. Водієм також є особа, яка навчає керуванню транспортним засобом, перебуваючи безпосередньо в транспортному засобі [8].

Разом із цим, це поняття не відповідає визначенню поняття «водій», яке надано в Конвенції про дорожній рух від 08.11.1968 р., яка ратифікована із застереженням і заявами Указом Президії ВР УРСР № 2614-VIII від 25.04.1974 р. Відповідно до п. v) статті 1 Глави 1 цієї Конвенції, термін «водій» означає будь-яку особу, яка керує транспортним засобом, автомобілем (тощо) [9].

У постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.09.2023 р. у справі № 702/301/20 викладено правовий висновок, згідно якого особі, яку визнано винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною статей 286, 286-1 Кримінального кодексу України, суд може призначити додаткове покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами незалежно від того, чи мала така особа на момент вчинення кримінального правопорушення отримане у передбаченому законом порядку посвідчення на право керування транспортними засобами [10].

Хоча вказаний висновок не стосується застосування норм Кодексу України про адміністративні правопорушення, однак при розгляді цієї справи Об'єднана палата ККС ВС прийшла до висновку, що правова природа додаткового покарання у виді позбавлення права керувати транспортними засобами не зводиться виключно до вилучення посвідчення водія та не вичерпується такою дією, а застосовується на певний період, тривалість якого визначається судом відповідно до санкції відповідної частини статей 286, 286-1 Кримінального кодексу України, і полягає у забороні керувати транспортними засобами [10].

Безсумнівним є той факт, що особа може керувати транспортним засобом не отримуючи у встановленому законом порядку посвідчення водія, або будучи позбавленою постановою суду такого права в порядку, передбаченому КУпАП. Відтак, в санкції статті 130 КУпАП законодавцем використано поняття «водій» як особи, яка фактично керує транспортним засобом, а «інша особа» – як особа, яка передала керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів.

Виходячи із системного тлумачення положень Закону України № 1231-IX від 16.02.2021, відповідно до санкцій частини 5 статті 126, частин 1-4 статті 130 КУпАП, адміністративне стягнення у виді позбавлення права керування транспортними засобами може бути накладено й на осіб, які керували транспортним засобом без отримання у встановленому законом порядку відповідного права.

Вказані вище твердження узгоджуються з прецедентною практикою апеляційних судів, які вважають можливим застосувати адміністративне стягнення у виді позбавлення права керування транспортними засобами до осіб, які не отримували посвідчення водія, зокрема:

– постанова судді Київського апеляційного суду від 22.04.2024 р. у справі № 375/1383/23 [11].

– постанова судді Вінницького апеляційного суду від 10.05.2024 р. у справі № 144/391/24 [12];

– постанова судді Львівського апеляційного суду від 31.07.2024 р. у справі № 447/1104/24 [13];

– постанова судді Чернівецького апеляційного суду від 08.08.2024 р. у справі № 725/6014/2 [14].

Крім цього, на практиці виникають питання щодо відповідальності осіб, які продовжують керувати транспортними засобами, ігноруючи встановлене постановою суду позбавлення такого права. Так, у разі вчинення особою вперше такого порушення після набрання законної сили постанови суду про позбавлення права керування транспортними засобами, відповідальність настає за ч. 4 ст. 126 КУпАП. У разі повторного протягом року вчинення порушень, передбачених ч. 2-4 ст. 126 КУпАП, адміністративна відповідальність настає за ч. 5 ст. 126 КУпАП.

Однак, у разі, коли особа продовжує керувати транспортним засобом, ігноруючи постанову суду, яка набрала законної сили, відповідальність для такої особи має наставати за статтею 382 Кримінального кодексу України, якою передбачено кримінальну відповідальність за умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню [15].

Невиконання судового рішення полягає у нежитті особою, до якої звернуто виконання постанови суду, що набрала законної сили, передбачених законом заходів щодо її виконання. Невиконання може виражатися у прямій відмові виконати судові рішення або в ухиленні від його виконання [16, с. 1204].

Згідно з правовим висновком, викладеним у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 08.02.2023 р. у справі № 464/4690/20 (провадження № 51-212км22), систематичність порушень особою Правил дорожнього руху України свідчить про ухилення останньої від виконання судового рішення, що є однією з форм невиконання судового рішення, як підстави для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 382 КК України [17].

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто ще раз акцентувати увагу на декількох твердженнях: по-перше, в санкції статті 130 КУпАП законодавцем використано поняття «водій» як особи, яка фактично керує транспортним засобом, а «інша особа» – як особа, яка передала керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів; по-друге, адміністративне стягнення у виді позбавлення права керування транспортними засобами може бути накладено й на осіб, які керували транспортним засобом без отримання у встановленому законом порядку відповідного права.

Список використаних джерел:

1. Статистика ДТП в Україні. URL: <https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/> (дата звернення 30.09.2024 р.)
2. Перевищення швидкості та перехід у невстановленому місці: топ-причин аварій з постраждалими у 2023 році. URL: https://opendatabot.ua/analytics/dtp-causes?fbclid=IwAR34pCYw5_VHtPP2xu68xF-1zbSPWBLD04B6DGik4juB1cIJhunZWxVIS4 (дата звернення 30.09.2024 р.)
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. додаток до № 51. Ст.1122.
4. Пояснювальна записка до «Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 27.12.2019 р. № 2695. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67814 (дата звернення 30.09.2024 р.).
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 23.12.2005 р. № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05#Text>
6. Горкава В. О. Адміністративна відповідальність у сфері дорожнього руху: теоретико-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: юридичні науки : збірник наукових праць. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 865. С. 190–197.
7. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 р., № 3353-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 31. Ст.338.
8. Про Правила дорожнього руху: постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306. *Офіційний вісник України*. 2001. № 41. Стор. 35. Ст. 1852.
9. Конвенція про дорожній рух від 08.11.1968 р., яка ратифікована із застереженням і заявами Указом Президії ВР УРСР № 2614-VIII від 25.04.1974. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_041#Text (дата звернення 30.09.2024 р.).
10. Постанова у справі № 702/301/20 від 04 вересня 2023 р.: Верховний суд. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396675>
11. Постанова у справі № 375/1383/23: Київський апеляційний суд 375/1383/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117851566>.
12. Постанова у справі № 144/391/24 від 10 травня 2024 р.: Вінницький апеляційний суд. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118939934>;
13. Постанова у справі № 447/1104/24 від 31 липня 2024 р.: Львівський апеляційний суд. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120760462>;
14. Постанова у справі № 725/6014/24 від 08 серпня 2024 р. : Чернівецький апеляційний суд. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120883067>.
15. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст.131.
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка, Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
17. Постанова у справі № 464/4690/20 від 08 лютого 2023 р.: Касаційний кримінальний суд у складі Верховного суду. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108988222>.